

A szlovákiai magyarok családi és nyilvános nyelvhasználata 2011-ben

ZSUZSANNA LAMPL	316.022.4(=511.141)(437.6)
The family and public use of language of Hungarians in Slovakia in 2011	316.347(=511.141)(437.6)
	81` 244
	81` 242
	81` 246.2

Keywords: Hungarians in Slovakia. The use of language in domestic settings, the use of language in public. The use of language in homogenous Hungarian and Hungarian-Slovak mixed marriages.

A tanulmány bemutatja a szlovákiai magyarok családi és nyilvános nyelvhasználatára vonatkozó 2011-es kutatási eredményeket, valamint azt, hogy a házasságtípus és az alapiskola tannyelve milyen módon befolyásolja a családi és nyilvános nyelvhasználatot. A tanulmány végén a szerző összehasonlítja a nyilvános nyelvhasználat némely színterének 2007-es és jelenlegi állapotát.

A Fórum Kisebbségkutató Intézet Szociológiai és Demográfiai Részlege 2010 nyaratól 2011. februárjáig három részből álló kutatást végzett a szlovákiai magyarok nyelvhasználatáról. A kutatás első része 2010 nyarán zajlott, a helységnévtáblákat térképezte fel, s azóta *Vizuális nyelvhasználat* cím alatt vált ismertté. Ugyanabban az időben a Diákhálózat tagjai, akik Orosz Örs vezetésével a helységnévtáblákat fényképezték, kérdőíves lekérdezést is végeztek, melynek célcsoportját a felkeresett községek polgármesterei, valamint a községi hivatal egyéb, arra hivatott képviselői alkották. Ez a kérdőíves felmérés képezte a kutatás második részét, s a Mrva Marianna és Szilvássy Tímea által feldolgozott eredményeket a Fórum Társadalomtudományi Szemle korábbi számában közöltük.

A kutatás harmadik része 2011 január-februárjában zajlott. Ez egy lakossági kérdőíves felmérés volt, amelyben a szlovákiai magyarok nyelvhasználati szokásain kívül aktuális társadalmi és közéleti témákat is vizsgáltunk. A nem, kor, településtípus és településszerkezet szerint reprezentatív mintát¹ 800 ember alkotta, a feldolgozás kívá-

1. Az iskolai végzettség szerinti reprezentativitást is igyekeztünk biztosítani, ám a szlovákiai magyarok iskolai végzettségére vonatkozó, a reprezentatív minta kialakításához szükséges statisztikai adatok ellentmondásosak, így valójában csak egy becsült iskolai végzettségi struktúrához tudunk viszonyítani. A minta iskolai végzettség szerinti összetételét ebből alakítottuk ki.

nalmainak 791 kérdőív felelt meg. A következő írásban a családi és nyilvános nyelvhasználat jelenségét fogom elemezni a lakossági felmérés eredményeinek alapján.

A megkérdezettek 95 százaléka magyarnak, 5 százaléuk szlovák nemzetiségűnek vallotta magát. A magyar válaszadók többsége magyar szülők gyermeke: 98 százalékuknak anyja is, apja is magyar. A többiek vegyes, azaz magyar–szlovák szülőpár gyermekei.² A származás, vagyis a szülők nemzetisége felől közelítve fel kell tennünk a kérdést, hogy vajon a magyar szülők gyermekei, tehát a megkérdezettek valamennyien magyarnak tartják-e magukat. Az adatokból kiderül, hogy nem. A magyar szülőpárok gyermekeinek 98 százaléka magyar. A magyar szülőkhöz képest tehát 2 százalékos a gyermekeik generációjában bekövetkezett nemzetiségi lemorzsolódás, ami elhanyagolhatónak tűnhet, de ez a 2 százalékos fogyás abszolút számokban azt jelenti, hogy 100 magyar szülőnek 98 esetben magyar a gyermeke, 1 000 magyar szülőnek 980 esetben és így tovább.

A nyelvhasználat első színtere a család. A továbbiakban a családi nyelvhasználat két területével, a gyermekkori és a felnőttkorban alapított család nyelvhasználatával foglalkozom.

Családi nyelvhasználat

A válaszadók gyermekkori családi kommunikációjának nyelve a magyar volt: 95 százalékuk családjában magyarul, 5 százalékuk családjában inkább magyarul beszéltek. S ez nemcsak azokra a családokra vonatkozik, ahol mindkét szülő magyar volt, hanem a vegyes családokra is. Vagyis a válaszadók és szüleik odahaza általában akkor is magyarul társalogtak, amikor csak az egyik szülő volt magyar, s a jelek szerint ez a szlovák nemzetiségű szülőnek sem okozott nyelvi problémát.

Az iskolarendszerbe való belépés új kihívások elé állítja a gyermekeket, s a szlovák alapiskolákba kerülőknek a szlovák tanítási nyelv is egy ilyen kihívás. Nézzük meg, ebből a szempontból hogyan alakult a válaszadók helyzete (1. ábra). Alapiskolai tanulmányait 91 százalékuk magyar tannyelven végezte, ugyanakkor 9 százalékuk, azaz nagyjából minden tizenegyedik magyar nemzetiségű megkérdezett szlovák alapiskolát látogatott.

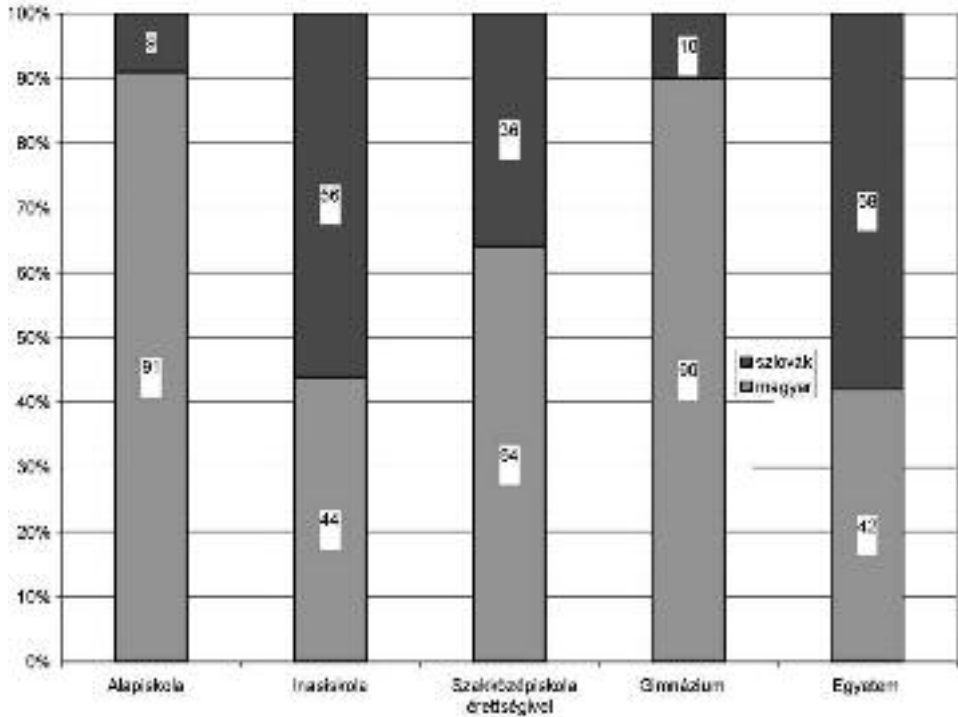
A többi iskolatípust végzetteknek az adott intézménytípus tannyelve szerinti összetétele arról árulkodik, hogy az inasiskolát és egyetemet végzettek többsége (56 és 58%) szlovákul tanult, a szakközépiskolát és gimnáziumot végzettek többsége (64 és 90%) pedig magyar nyelven végezte tanulmányait.³

2. A szlovák „alminta” csak 40 személyből állt, ezért a deskriptív mutatókon kívül semmiféle elemzésre nem alkalmas. A továbbiakban tehát csak a magyar nemzetiségűekkel foglalkozom. Őket értem válaszadók, illetve megkérdezettek alatt.

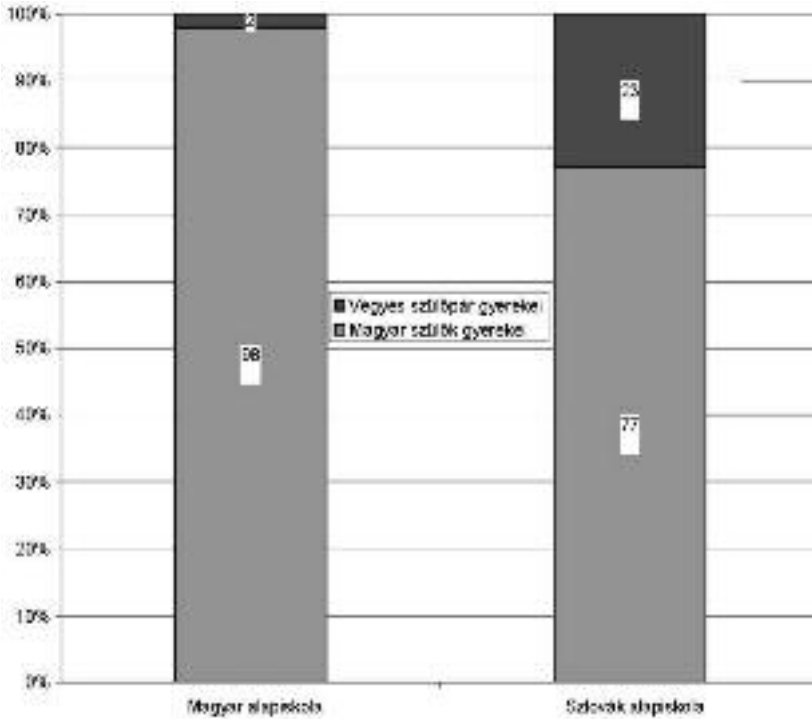
3. A szlovák tannyelvű alapiskola abszolvenszeihez képest a magyar tannyelvű alapiskolát végzett válaszadók között magasabb az inasiskolai végzettségűek és alacsonyabb az érettségizettek részaránya. Egyetemi végzettség tekintetében nincs különbség a magyar és szlovák alapiskolát végzettek között: mindkét csoport 18 százalékának van egyetemi végzettsége.

Visszatérve az alapiskolához, amely eddigi kutatásaink szerint akár közvetlenül, akár közvetve, de mindenképpen hozzájárul a magyar identitás fenntartásához és a magyarnyelv-használat elmélyítéséhez, látható, hogy a magyar tannyelvű alapiskolát végzettek 98 százaléka magyar családból származik, 2 százalékuk pedig a fentebb említett magyar ajkú vegyes családokból. S ebből az is kiderül, hogy nem mindegyik magyar szülőpár íratta magyar alapiskolába a gyermekét. Valóban: mintánkban a szlovák tannyelvű alapiskolát végzett válaszadók több mint háromnegyede magyar szülők gyermeke (2. ábra).

1. ábra. Milyen tannyelvű iskolákat végzett

2. ábra. Milyen családból származnak a magyar és szlovák tannyelvű alapiskolát végzett magyar nemzetiségű válaszadók

A nyelvhasználat további színtere a válaszadók jelenlegi családján belüli kommunikációs tér. Konkrétan az iránt érdeklődtünk, hogy milyen nyelven beszélnek a házastársukkal, a gyermekükkel, testvérükkel, az unokájukkal, valamint hogy milyen nyelven beszél a gyermekkel a házastársuk, a mindkét oldali nagyanya és a nagypapa, végül milyen nyelven kommunikálnak egymással a gyerekek.⁴

A családon belüli nyelvhasználatot nem befolyásolják az olyan szokványos változók, mint a családtagok neme, kora vagy az iskolai végzettsége, sem családtagonként, sem együttesen. Ugyanakkor a családi nyelvhasználat egyik meghatározója a házasságtípus, vagyis az, hogy a megkérdezett homogén magyar vagy pedig magyar–szlovák vegyes házasságban él-e.

Családi állapotát tekintve a válaszadók 23 százaléka nőtlen vagy hajadon, 8 százaléuk özvegy, 6 százaléuk elvált. A többiek, azaz a megkérdezettek 64 százaléka partnerkapcsolatban él, ebből 57 százaléuk házasságban, 8 százaléuk élettársi viszony-

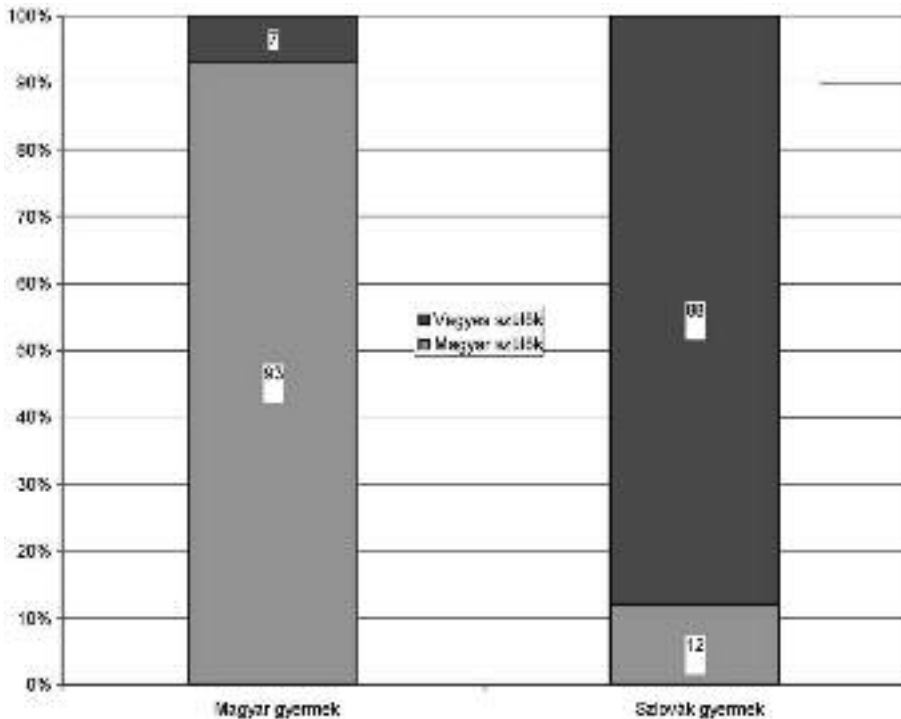
4. Az ábrákon mindez látható, de helyszűke miatt csak a legszűkebb család tagjainak kommunikációját fogom értelmezni, vagyis a házastársak és gyermekeik kölcsönös nyelvhasználatát.

ban. A partnerkapcsolatok 89 százalékáa homogén magyar (a továbbiakban az egyszerűség kedvéért magyar házasságnak fogom nevezni), tehát mindkét fél magyar nemzetiségű, 11 százalékuk pedig magyar–szlovák kapcsolatban él (a továbbiakban vegyes házasság).

A megkérdezettek 72 százalékának van gyermeke. Gyermekeik 93 százaléka magyar nemzetiségű, 7 százalékuk szlovák nemzetiségű.

A magyar nemzetiségű gyermekek 93 százaléka magyar házasságból származik, a szlovák nemzetiségű gyermekek 88 százalékáa vegyes házasságban született. Ezek az adatok egyben azt is jelzik, hogy bár a magyar gyerekek többsége magyar szülöktől, a szlovák gyermekek többsége pedig vegyes szülőpártól származik, nemcsak vegyes párnak van magyar gyermeke (7%), hanem magyar párnak is van szlovák gyermeke (12%). S az utóbbi fordul elő gyakrabban (3. ábra). A házasságtípus szempontjából értelmezve tehát a generációk távlatában megmutatkozó nemzetiségi lemorzsolódás elsősorban a vegyes házasságokban tapasztalható, ahol ritka, hogy a gyermek a magyar szülő nemzetiségét „örökölje”. Ám ez a jelenség a magyar házasságtól sem idegen, még ha előfordulásának kisebb is a valószínűsége. Azonban nagyobb, mint annak a valószínűsége, hogy a vegyes családok gyermeke magyar nemzetiségű legyen.

3. ábra. A gyermekek nemzetisége a szülők nemzetisége szerint

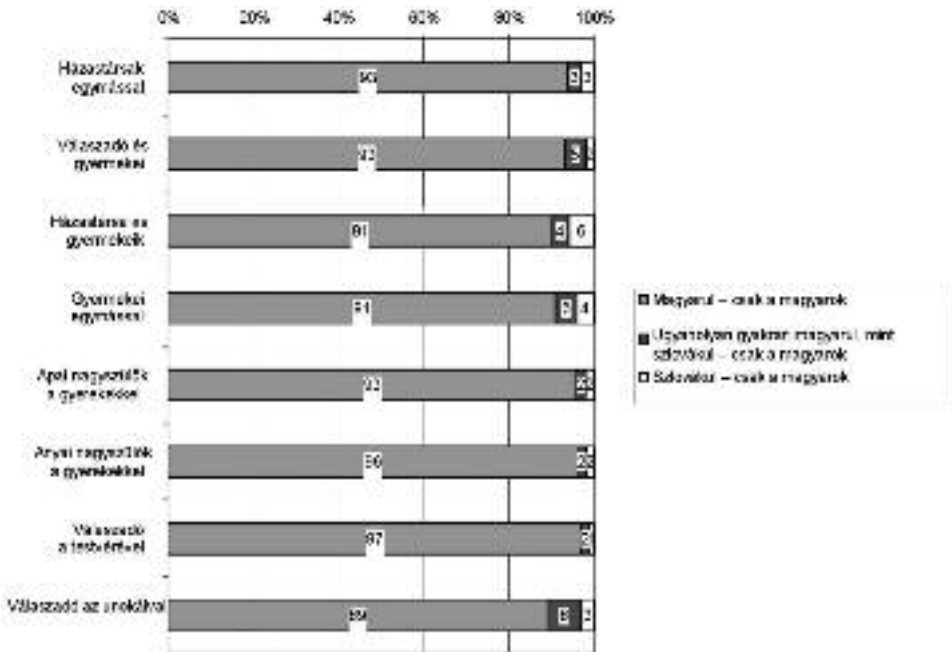

E kisebb kitérő után, amely azért volt fontos, hogy minél inkább kirajzolódjon a családi kommunikáció háttere, végre választ kaphatunk a kérdésre, hogy milyen nyelven

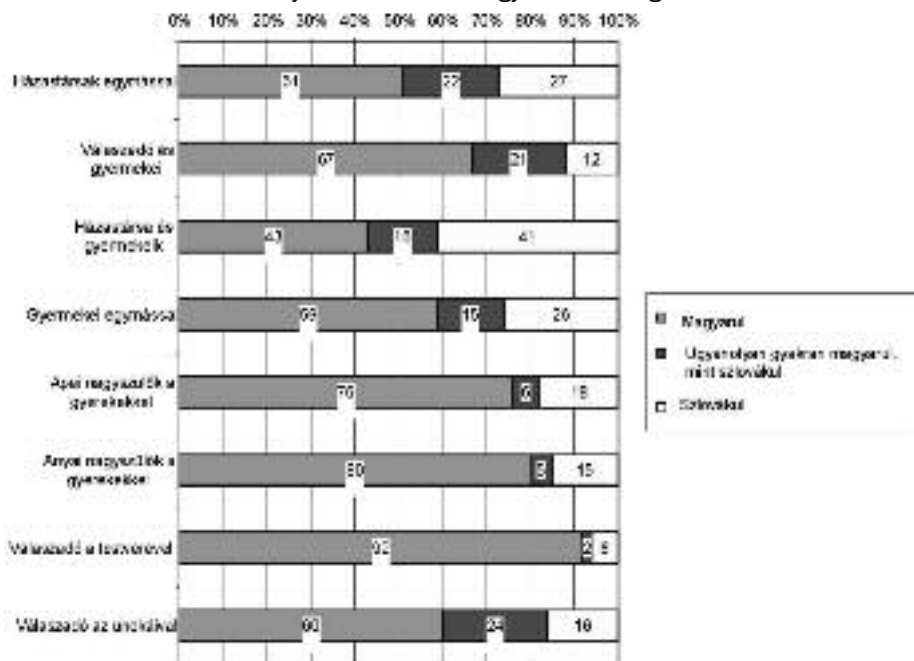
beszélnek a válaszadók családjában. A 4. ábra szerint mindegyik családtag esetében s valamennyi kommunikációs helyzetben a magyar nyelv dominál. Viszont az is látható, hogy a válaszadók, bár kivétel nélkül magyar nemzetiségűek, sem a házastársukkal, sem a gyermekeikkel, sem az unokáikkal, de még a testvérükkel folytatott kommunikációban sem csak a magyar nyelvet használják, hanem kisebb-nagyobb arányban ugyanolyan gyakran beszélnek szlovákul is, mint magyarul, s még olyan is előfordul, hogy csak szlovákul beszélnek. Ez egyrészt a vegyes házasságok jelenlétére utal, ugyanakkor azt is jelzi, hogy magyar házasságokban is előfordulhat a magyar-szlovák vegyes nyelvű kommunikáció.

Az 5. ábrán részletes képet kapunk a vegyes házasságon belüli nyelvhasználatról. Jól látható, hogy mivel megjelenik a szlovák nyelv, a magyar nyelv – amint az várható volt – elveszíti dominanciáját. De nem szorul ki a vegyes családok kommunikációjából. Sőt, ha csak a legközvetlenebb családtagokat nézzük – a házastársakat és gyermekeiket –, az egymással való kommunikáció egy részüknél (15%–22%) ugyanolyan gyakran zajlik magyarul, mint szlovákul, tehát két nyelven valósul meg. Ez annyit jelent, hogy a vegyes házasságokban a szlovák partnerek közül minimum minden ötödik magyarul is tud, hiszen másképp nem beszélhetne a társával magyarul. Az adatok viszont azt bizonyítják, hogy a vegyes házasságokban a szlovák házastársaknak ennél jóval nagyobb része tud magyarul. Ezt akkor látjuk igazán, ha csak a magyarul beszélőket vesszük figyelembe, ahogyan azt a 6. ábra szemlélteti. De ez az ábra további érdekeségeket is elárul a családi nyelvhasználat szokásvilágáról.

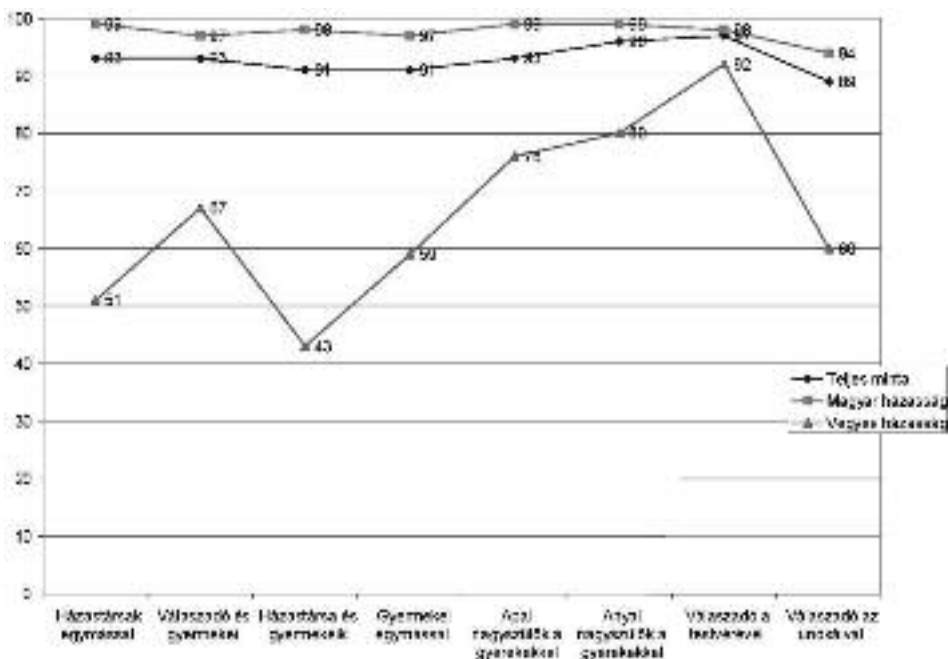
4. ábra. A családi nyelvhasználat

5. ábra. Családon belüli nyelvhasználat a vegyes házasságokban

6. ábra. A magyar nyelv jelenléte a családi nyelvhasználatban a magyar és a vegyes házasságokban

Amint azt a 6. ábra bizonyítja, a magyar és a vegyes házasságokban a magyarnyelv-használat mértéke valóban eltérő, ahogy azt sejtettük, s ahogy az már az 5. ábrából is kiviláglott. Nézzük előbb a vegyes családokat. A vegyes nemzetiségű házastársak fele magyarul beszél egymással, sőt a szlovák férjek/feleségek 43 százaléka a gyerekekkel is magyarul beszél. Ez arról tanúskodik, hogy a szlovák házastársak közül legalább minden második gond nélkül kommunikál magyarul, oly mértékben, hogy amikor párjával beszél, nem kell segítségül hívnia a szlovák nyelvet. Ez megfelelő szintű magyarnyelvtudás nélkül elképzelhetetlen. S az is elgondolkodtató, hogy oly sok szlovák nemzetiségű anya és apa nem a legtermészetesebb módon, a saját anyanyelvén társalog gyermekeivel – mivel szlovákokról van szó, feltételeznénk, hogy szlovák az anyanyelvük –, hanem magyarul. Persze az is elképzelhető, hogy bár szlovák nemzetiségűek, a gyermekekkel pontosan azért beszélnek magyarul, mert nem szlovák, hanem magyar az anyanyelvük.⁵ Ugyanakkor a vegyes házaspárok másik fele, a magukat magyarnak valló anyák/apák csupán kétharmada beszél magyarul a gyermekével, ami megfordítva azt jelenti, hogy ezek közül a szülők közül az utódaival minden harmadik egyáltalán nem kommunikál magyarul, annak ellenére, hogy ő maga magyar nemzetiségű, s magyar az anyanyelve. Ami a vegyes szülőpárok gyermekeit illeti, az egymás közötti kommunikációban 60 százalékuk használja a magyar nyelvet.

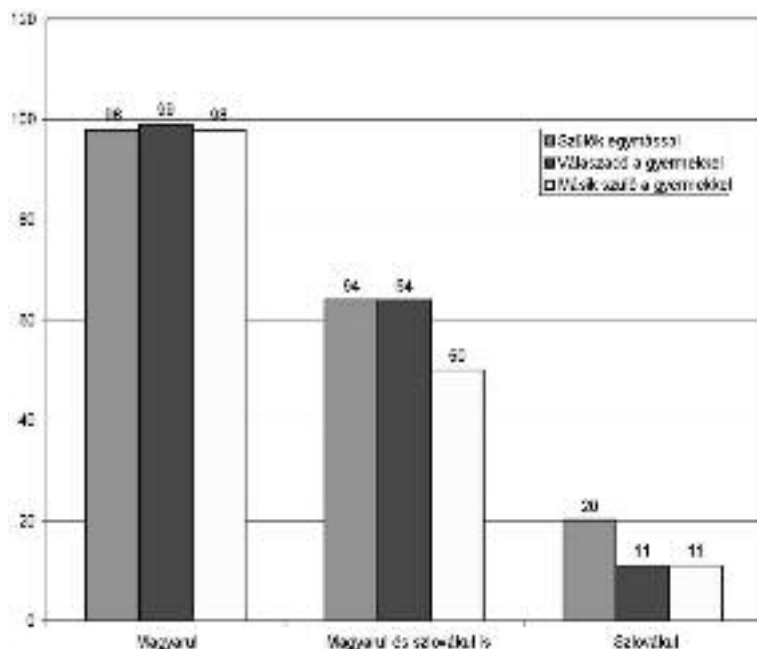
Mi a helyzet a magyar családokban? A magyar házasságokban a magyarnyelv-használat dominál. Létezik azonban a magukat magyarnak valló anyák és apák olyan 2-3 százalékot alkotó csoportja, amely annak ellenére, hogy ők ketten egymással magyarul beszélnek, a gyermekekkel való kapcsolatban a szlovák nyelvű kommunikációt részesíti előnyben. Bár részarányát tekintve szűk csoportról van szó (persze tudjuk, hogy a 2-3 százalék abszolút számokban véve már megint csak nem annyira kevés), a jelenségnek komoly következményei lehetnek a nyelvhasználat jövője szempontjából. Miért?

A családi nyelvhasználat egyik sarkalatos pontja a gyermekek egymással való kommunikációja, hiszen ők azok, akik átmenthetik a jövőnek a magyar nyelvet. Azt, hogy milyen nyelven beszélgetnek egymással, a szülők egymás közti és a gyerekekkel folytatott kommunikációjának nyelve is befolyásolja (7. ábra). Az egymással magyarul beszélő gyermekek olyan szülők gyermekei, akik egymással és gyermekekkel is magyarul beszélnek. Az egymással magyarul és szlovákul is kommunikáló gyermekek szüleinek már csak 64 százaléka használja az egymás közti kommunikációban a magyar nyelvet, a válaszadók ugyancsak 64 százaléka beszél gyermekeivel magyarul, a másik szülőknek pedig csak a fele beszél magyarul gyermekeivel. Az egymással szlovákul kommunikáló gyermekek esetében még kisebb a magyarul kommunikáló szülők aránya: a szülők egyötöde beszél egymással magyarul, a gyermekekkel folytatott kommunikációban pedig ennél is alacsonyabb a magyar nyelvet használók részaránya: csupán minden tizedik beszél magyarul a gyermekével. Tehát minél kevésbé használatos a családban a magyar nyelv, annál inkább jellemző, hogy a gyerekek, vagyis a következő nemzedék szlovákul beszél. Ennek alapján feltételezhető, hogy azoknak a magyar

5. Egy korábbi kutatásunk során kiderült, hogy a Dél-Szlovákiában élő szlovákok 60 százaléka saját bevallása szerint jól tud magyarul. Ugyanez a kutatás a magukat szlováknak vallók egy részénél kimutatta a magyar származás valószínűségét, ami a magyarnyelv-tudás egyik lehetséges oka (Lampl 2009).

szülőknek a gyermekei, akik egymással ugyan magyarul beszélnek, a gyerekekkel viszont szlovákul, ritkábban fognak egymással is magyarul kommunikálni, mint azok a gyerekek, akikkel magyar szüleik magyarul beszélnek.⁶

7. ábra. Az egymással magyarul, mindkét nyelven és szlovákul beszélő gyermekek részaránya a szülők magyar nyelvű kommunikációja szerint

Mindent összevetve: a magyar és a vegyes házasságokra jellemző családi nyelvhasználatról leszögezhetjük, hogy csekély, de létező kivételtől eltekintve a magyar házasságok belső kommunikációja magyar nyelven zajlik. A vegyes házasságokban a szlovák nyelven kívül, amely távolról sem annyira domináns, mint a magyar nyelv a magyar házasságokban, a magyar nyelv is hangsúlyosan jelen van. Ugyanakkor az ismertetett adatok arról is tanúskodnak, hogy bár a nyelvhasználatot a szakirodalom és e sorok szerzője is a nemzeti identitás egyik alapvető indikátorának tekinti, a családon belüli nyelvhasználat és a deklarált identitás nem mindig fedi egymást. Még a homogén magyar családokban sem.⁷

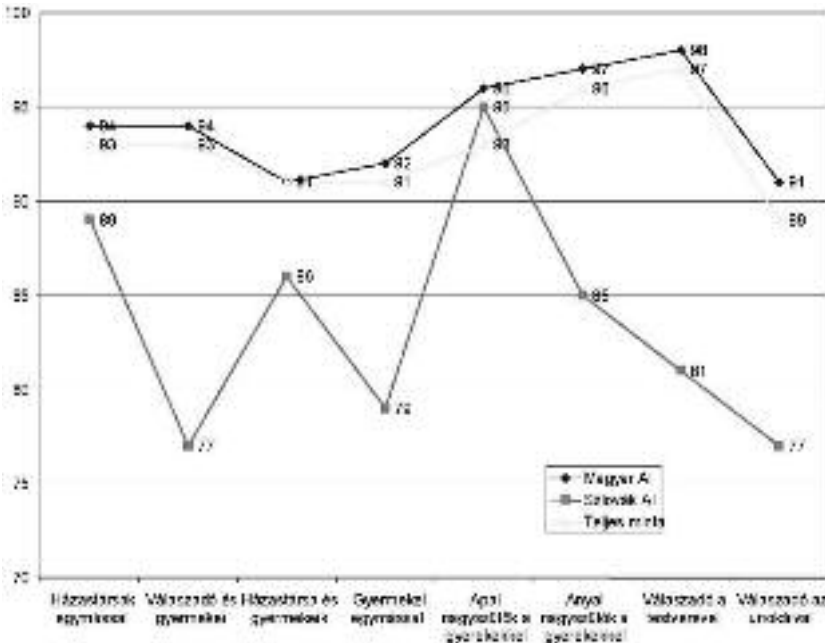
6. Hasonló tendenciák tapasztalhatók a magyarországi szlovák kisebbség nyelvhasználatában is (Homišínová 2008).

7. Itt nem arról az ismert jelenségről van szó, amelyre a demográfusok figyelmeztetnek, hogy a magyar anyanyelvű személyek többen vannak, mint a magukat magyarnak deklaráló személyek. Mondhatni, itt épp ennek a fordítottját tapasztaljuk. Azt, hogy magyar, de ugyanúgy szlovák nemzetiségű szülők egy csoportja a legintimebb kommunikációs térben, a családban nem a saját anyanyelvét használja.

A családon belüli nyelvhasználatra a házasságtípuson kívül az is hat, hogy a megkérdezett milyen tannyelvű alapiskolát végzett. Emlékeztetőül: a magyar megkérdezettek 91 százaléka magyar alapiskolába, 9 százalékuk szlovák alapiskolába járt.

Összehasonlítva a magyar alapiskolát és a szlovák alapiskolát végzettek családi kommunikációját, látható, hogy a magyar alapiskolát végzettek esetében erőteljesebb a magyar nyelv jelenléte, mint a szlovák alapiskolát végzetteknél (8. ábra). A magyar alapiskolát végzettek családi kommunikációjában a magyarnyelv-használat tendenciája követi a teljes mintában tapasztalt, mondhatjuk úgy is, hogy átlagos magyarnyelv-használat tendenciáit, bár előfordulását tekintve hajszálnyival gyakoribb az átlagos magyarnyelv-használatnál.

8. ábra. A magyarnyelv-használat a családban a válaszadó által elvégzett alapiskola oktatási nyelve szerint

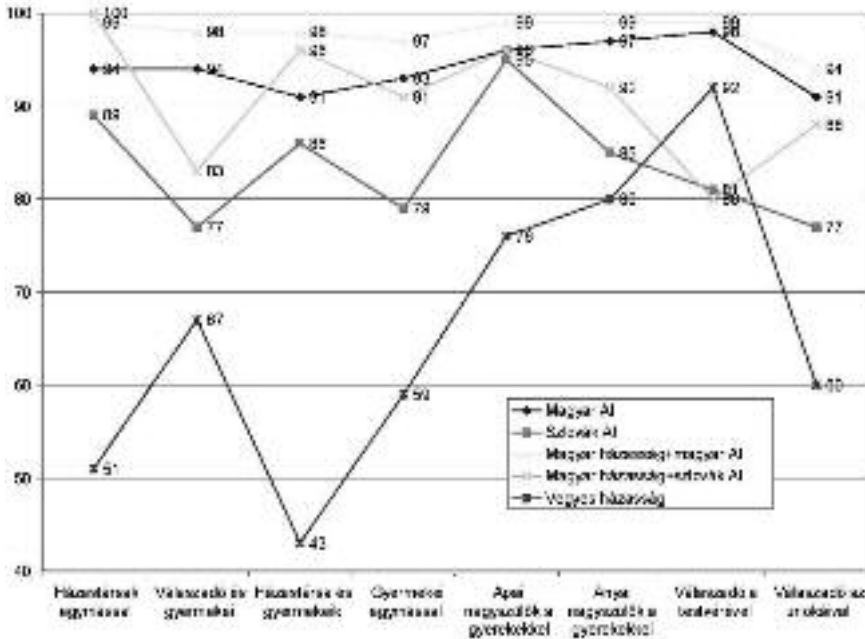

A szlovák alapiskolát végzettek esetében is a magyarnyelv-használat dominál, de lényegesen ritkább, főleg a szülők és gyermekeik, valamint a gyermekek egymás közötti kommunikációjában: 5-től 17 százalékpontig terjedő eltéréseket látunk, a legnagyobb, azaz 17 százalékpontos eltérés a válaszadó és gyermekei közötti kommunikációra vonatkozik. Ez annyit jelent, hogy a magyar alapiskolát végzett válaszadók 94 százaléka beszél otthon magyarul a gyermekeivel, a szlovák alapiskolát végzetteknek viszont csak 77 százaléka.

Ám ezúttal sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a megkérdezettek magyar és vegyes házasságban élnek. A magyar alapiskolát végzettek között alacsonyabb a vegyes házasságban élők részaránya. Minden tizedik él közülük vegyes házasságban,

ezzel szemben a szlovák alapiskolát végzetteknek 27 százaléka él vegyes házasságban. Értelemszerűen a magyar alapiskolát végzettek közül többen élnek magyar házasságban, s amint azt fentebb levezettük, a magyar házasságban a magyar nyelv-használat dominál. Az alapiskola tanítási nyelvének hatása és a házasságtípus tehát együttesen érvényesülve befolyásolja a családi kommunikációt, de az alapiskola hatása csak a magyar házasságokban mutatható ki. Ott viszont teljesen egyértelmű (9. ábra).

9. ábra. A magyarnyelv-használat a családban a válaszadó által elvégzett alapiskola oktatási nyelve és a házasságtípus szerint

Összegezzük az elmondottakat! A családi magyarnyelv-használat egy sávként képzelhető el, amelynek van felső és alsó határa. A felső határ a családon belüli legmagasabb mértékű magyarnyelv-használatot jelenti, az alsó határ ennek fordítottját, vagyis a legkisebb mértékben előforduló magyar nyelvű kommunikációt. A családi magyarnyelv-használat felső határát a magyar alapiskolát végzett magyar házasságban élő megkérdezettek nyelvhasználata alkotja, tehát azoknak a magyar családoknak a nyelvhasználata, amelyekben legalább az egyik szülő magyar alapiskolába járt. Leginkább itt közelít a magyarnyelv-használat a 100%-hoz. De látható, hogy sehol sem éri el, s a szlovák nyelv használata elsősorban újfent a szülő-gyermek kommunikációnál mutatkozik meg, még ha csak néhány százalékpontnyi jelenléttel is. Azokban a magyar házasságokban, ahol legalább az egyik szülő szlovák alapiskolát végzett, az összes házastárs magyarul beszél egymással, viszont a szlovák alapiskolát végzett szülőknek csak 83 százaléka beszél magyarul a gyermekével, és a gyerekeknek is már csak 91 százaléka kommunikál egymással magyarul.

A magyarnyelv-használati sáv alsó határát a vegyes házasságokban élők nyelvhasználatára képezi, amelyet a házasságtípus és a nyelvhasználat tárgyalásánál már részletesen elemeztem. Ezen a sávon belül a magyar tannyelvű alapiskola gyakoribb magyarnyelv-használatra „serkent”, a szlovák tannyelvű alapiskola pedig a ritkább magyarnyelv-használatra. Az elmondottak függvényében tehát leszögezhető, hogy a családon belüli nyelvhasználatban a magyar nyelv használata a következő határok között mozog:

- a házastársak egymás közötti kommunikációjában 51–100%;
- a válaszadó és gyermekei között 67–98%;
- a másik szülő és a gyermekek között 43–98%;
- a gyermekek egymás között 59–97%.

Még egyszer hangsúlyozom, hogy ezek az adatok a házasságtípus, valamint a válaszadó által elvégzett alapiskola tanítási nyelve szerinti nyelvhasználatot mutatják. Feltételezhető azonban, hogy a családi nyelvhasználatot más tényezők is befolyásolják, például az általános értékrend, a nemzeti értékrend, a kulturális fogyasztás, az érvényesülésről alkotott elképzelések, milyen tannyelvű alapiskolába jár a gyermek stb. Terjedelmi okokból ezen a helyen nem áll módomban mindezzel foglalkozni, csak annyit fűznék hozzá, hogy az eddigi elemzések eredményei szerint a felsorolt tényezők nem változtatják meg lényegesen a nyelvhasználatot, inkább csak az ismertetett sávon belül „cifrázzák” a nyelvhasználati szokásokat.⁸

A nyilvános nyelvhasználat

A nyelvhasználat második fontos területe a nyilvános nyelvhasználat.

A nyilvános nyelvhasználat alatt három területet értünk:

1. a mindennapi élethez kötődő nyilvános terek nyelvhasználatára – tanítási nyelv, munkahelyi nyelvhasználat;
2. nem mindennapi, hanem bizonyos specifikus eseményekhez, cselekvésekhez kötődő nyilvános terek nyelvhasználatára – hivatali nyelvhasználat, nyelvhasználat az egészségügyi intézményekben;
3. közösségi terek nyelvhasználatára – milyen nyelven beszélünk az utcán, a szomszédokkal, az üzletben stb.

A családi nyelvhasználatnál az adott nyelven való kommunikációnak két elengedhetetlen szubjektív feltétele van. Az egyik, hogy a kommunikációs partnerek ismerjék a nyelvet, tehát tudjanak magyarul/szlovákul. A másik feltétel, hogy akarják is használni ezt a nyelvet.⁹ Ennek a két feltételnek a nyilvános nyelvhasználatnál is teljesülnie kell. Akárcsak a családon belül, úgy az utcán is csak az beszélhet magyarul/szlovákul, aki tud és akar is így beszélni.

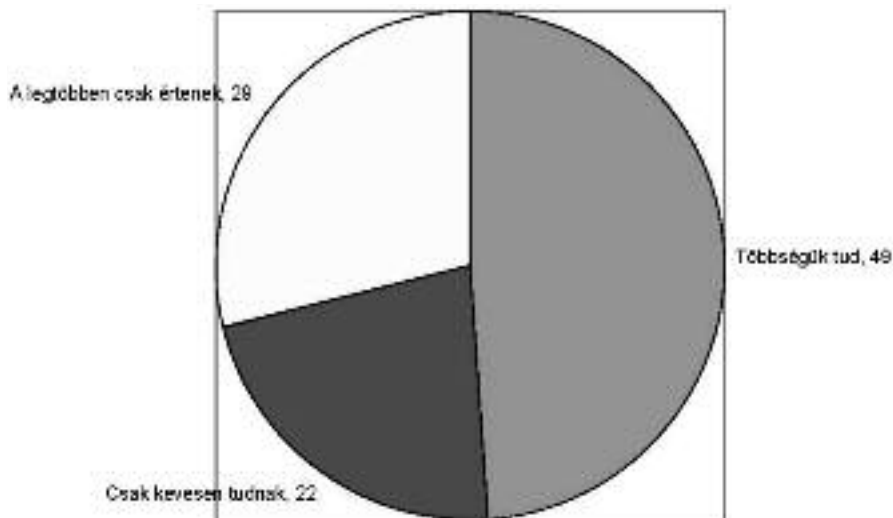
8. Például azokban a családokban, ahol a gyermek magyar alapiskolába jár(t), a családtagok magyarnyelv-használatára 97% körül mozog, azokban a családokban pedig, ahol a szlovák alapiskolát választották, a magyarnyelv-használat családtagoktól függően 60–70% között ingadozik.

9. Vegyes házasságban élő magyar szülőktől gyakran hallom, hogy ők szeretnék, hogy a gyerekek magyarul beszéljen, de a gyerek hallani sem akarja a magyar szót, nem hogy még használja is.

Korábbi felméréseink igazolták, hogy a szlovákiai magyarok – egy nagyon szűk réteget leszámítva: az iskolai végzettséggel nem rendelkezők és az alapiskolai végzettségű emberek egy része – tudnak szlovákul. Az is kiderült, hogy a vegyes területeken élő szlovákok 60 százaléka saját bevallása szerint tud magyarul.¹⁰ Tehát a magyarok döntő többsége képes szlovákul kommunikálni, és a szlovákok közül is sokan képesek magyarul értekezni, amit gyakorlatilag a vegyes házasságok fentebb elemzett családi nyelvhasználata is bizonyít.

Jelen kutatásunkban is szerepelt a szlovákok magyarnyelv-tudására vonatkozó kérdés. Az eredmény: a megkérdezettek többségének tapasztalata szerint a környékükön élő szlovákok többsége valamilyen szinten tud magyarul – vagy csak ért, de beszélni nem tud, vagy pedig beszélni is tud (10. ábra). S ez nem kizárólag a magyar nemzeti-ségű válaszadók tapasztalata, hanem a szlovák nemzetiségűeké is, hiszen a magyarokhoz hasonlóan közülük is csak minden ötödik gondolja azt, hogy a szlovákok közül kevesen tudnak magyarul, a többiek inkább azt erősítik meg, hogy a szlovákok többsége tud magyarul. Vagyis képes magyarul beszélni. Mivel azonban a mintában kevés a szlovák nemzetiségű válaszadó, hiszen a kutatás koncepciójának megfelelően magyar lakossági mintát alkottunk, az elmondottakkal szembeni ellenérvként felhozhatnánk azt, hogy a szlovákok véleménye ugyan valóban megerősíti a magyarok véleményét, de a szlovákok kevesen vannak, ezért véleményük nem mérvadó, a magyarok véleménye pedig nem kell, hogy megfeleljen a valóságnak. Hiszen vélekedni bárhogy lehet a szlovákok magyarnyelv-tudásáról (akárcsak bármi másról). Ez igaz, csak hogy a magyarok véleményével egybecseng a 2007-ben megkérdezett szlovákok által bevallott tényállás, mely szerint többségük valóban tud magyarul. Ennek alapján tényleg azt kell hinnünk, hogy a Dél-Szlovákiában élő szlovákok többsége képes magyarul beszélni.

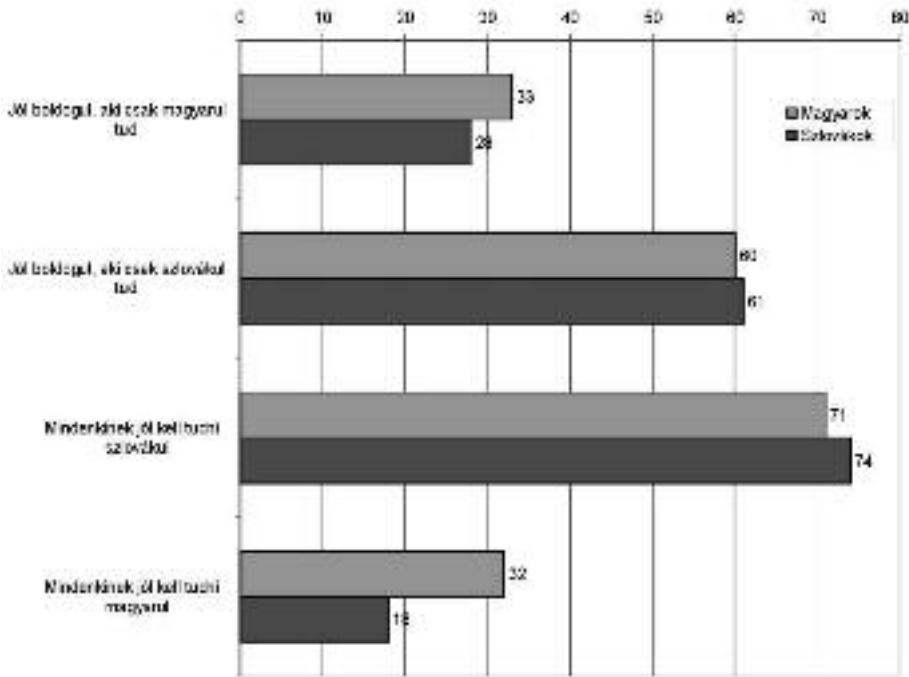
10. ábra. Tapasztalata szerint a környéken élő szlovákok tudnak magyarul?

10. 2007-es adat, az akkori kutatásban a mintában nem néhány véletlenszerűen bekerült szlovák volt, mint most, hanem nemzetiségileg reprezentatív magyar–szlovák mintánk volt.

A következő kérdés tehát az, hogy akarnak-e a magyarok szlovákul, valamint a magyarul tudó szlovákok magyarul beszélni. Ezt a problémát azonban más szemszögből is megközelíthetjük: szükséges-e Dél-Szlovákiában szlovákul vagy magyarul beszélni? A 2007-es kutatásból az derült ki, hogy a megkérdezett magyarok többségének a mindennapi életben szüksége van a szlovák nyelvre. A szlovákok viszont a szlovák nyelvel tökéletesen boldogulnak, vagyis nincs szükségük arra, hogy magyarul beszéljenek. A magyar/szlovák nyelv szükségességét jelen kutatásunkban is vizsgáltuk. Az eredményeket a 11. ábra szemlélteti.

11. ábra. A nyelvhasználat szükségességéről alkotott igenlő vélemények¹¹

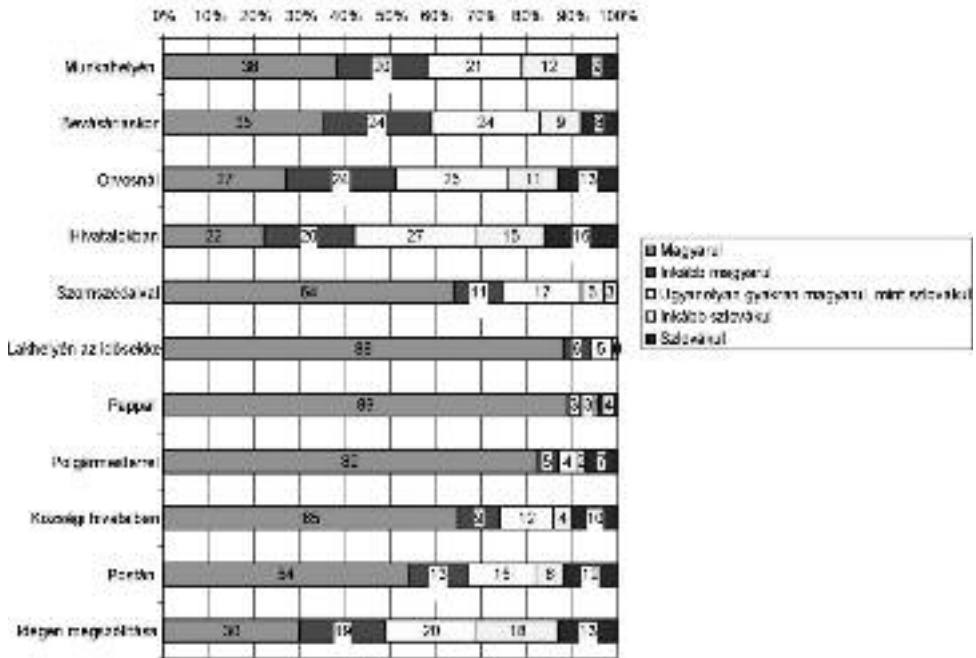
A 11. ábra szerint a megkérdezettek többsége nemzetiségtől függetlenül úgy látja, hogy lakóhelye környékén – tehát ott, ahol a szlovákok többsége is tud magyarul – jól boldogul, aki csak szlovákul tud. Ugyancsak többségük, s ugyancsak nemzetiségtől függetlenül megegyezik abban, hogy mindenkinek jól kell tudnia szlovákul. Még másképp

11. Ezúttal feloldom az írás bevezetőjében említett lábjegyzetet, mely szerint csak a magyar nemzetiségűekkel foglalkozom. Ezeknél a kérdéseknél ugyanis kimondottan kíváncsiak a magyar és szlovák nemzetiségűek véleményeinek összehasonlítása, s mivel egyszerű gyakorlati eloszlásokról van szó, módszertanilag megengedhető a kis szlovák mintasokaság elemzése – persze szem előtt kell tartani, hogy csak 40 ember véleményéről van szó, amely semmit sem kell, hogy reprezentáljon. Ugyanakkor ezeknek a szlovákoknak a véleményei megerősítik a 2007-es kutatás során szlovák reprezentatív mintán tapasztaltakat.

értelmezve: aki csak magyarul tud, az nem igazán boldogul, aki viszont csak szlovákul tud, az boldogul. (Épp ezért) az ország vegyes lakosságú területén nem igazán fontos, hogy mindenki tudjon magyarul, annál fontosabb viszont, hogy mindenki tudjon szlovákul. Ezek az adatok bizonyítják, hogy ha nyelvtudás tekintetében képesek is a szlovákok magyarul beszélni, nincs arra szükségük, hogy magyarul beszéljenek.

Ezek után vessünk egy pillantást a 12. ábrára, amely a magyarok nyilvános nyelvhasználatát szemlélteti.

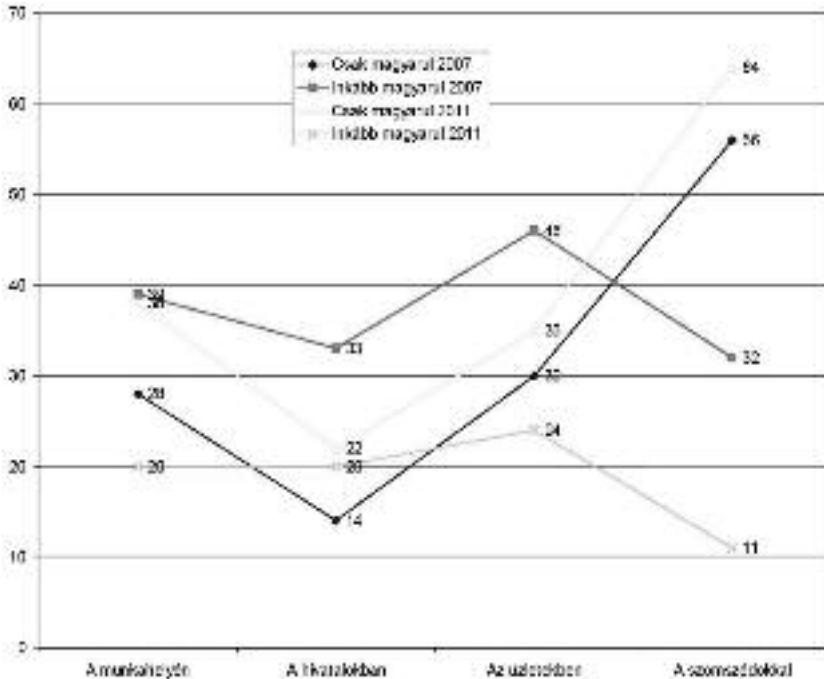
12. ábra. Nyilvános nyelvhasználat

A nyilvános nyelvhasználat a családi nyelvhasználathoz hasonlóan nemcsak a „tudok és akarok magyarul/szlovákul beszélni” mikroszociológiai tényező függvénye. Olyan tényezők is befolyásolják, mint a településtípus (falun gyakoribb a magyarnyelv-használat, mint városon), valamint a családi nyelvhasználatot is meghatározó két tényező, a házasságtípus (magyar és vegyes) és a megkérdezett által elvégzett alapiskola tanítási nyelve. Ez a három faktor (településtípus, házasságtípus, alapiskola tanítási nyelve) nem külön-külön, hanem együttesen, kumuláltan járul hozzá a nyilvános nyelvhasználati szokások mikéntjéhez. S akkor még nem említettem az olyan makroszociológiai tényezőket, mint a nyelvhasználattal kapcsolatos rendeletek, törvények, s a körülöttük kialakuló közvélekedés. Mivel azonban ezeknek a hatásoknak az ismertetése már túlhaladná a megszabott terjedelmi korlátokat, most nem foglalkozom velük. Írásomat inkább egy összehasonlító ábrával zárom, amelyen a nyilvános nyelvhasználat némely színterein mutatkozó magyar nyelvű kommunikáció látható a 2007-es és a legfrissebb, 2011-es adatok szerint (13. ábra).

A munkahelyén 2007-ben a magyarok kétharmada beszélt magyarul (a csak magyarul és az inkább magyarul beszélők összesen), 2011-ben 58 százalékuk. Tehát jelenleg kevesebben beszélnek magyarul, viszont 10 százalékponttal nőtt a csak magyarul beszélők részaránya.

13. ábra. A magyar nyelv használata a nyilvános szféra némely szinterein 2007-ben és 2011-ben

A hivatalokban is csökkent a magyarul beszélők részaránya, méghozzá a 2007-ben mért 47 százalékról a 2011-es 42 százalékra. Ugyanakkor 8 százalékponttal nőtt a csak magyarul beszélők részaránya.

Az üzletekben magyarul beszélők 2007-ben 76 százaléknyi csoportot alkottak, ez 2011-ben 59 százalékra csökkent. A csak magyarul beszélők részaránya viszont 5 százalékponttal növekedett.

Az utolsó terület a szomszédokkal való kommunikáció. 2007-ben a magyarok 88 százaléka használta a szomszédi kapcsolattartásban a magyar nyelvet, 2011-ben 75 százalékuk, miközben a csak magyarul beszélők részaránya ezúttal is 8 százalékponti növekedést mutat. Ezekből az adatokból arra következtethetünk, hogy a korábbiakhoz képest szűkült a magyarul beszélők tábora. Az inkább magyarul beszélők részaránya minden szinten csökkent, tehát a mondhatni „másodlagosan” magyarul kommunikálók egy része lemorzsolódott. Ezzel szemben a csak magyarul beszélők tábora minden szinten „megjizmosodott”. Tehát azok, akik ma magyarul beszélnek, nem szituációtól függően váltogatják a magyar és a szlovák nyelvet, hanem igyekeznek csak

magyarul beszélni, feltehetőleg persze csak ott és akkor, ahol ez nem ütközik a kommunikációs partner által emelt lerombolhatatlan akadályba (tudás és akarás). Felmerül a kérdés: a lemorzsolódottak vajon hova lettek? Nem épp nekik köszönhető a kizárólagosan magyarul kommunikálók csoportjának növekedése? Véleményem szerint ez részben elképzelhető, de azt tartom valószínűbbnek, hogy átkerültek az inkább szlovákul vagy csak szlovákul beszélők táborába (aminek természetesen nemcsak szubjektív, hanem objektív okai is lehetnek). Tehát az elmúlt csaknem öt év alatt egyik oldalon a bemutatott tereken csökkent a nyilvános magyar nyelv-használat a magyarul beszélők számának visszaesése miatt, másik oldalon viszont mintha kialakult volna egy kizárólagos magyar nyelv-használatot preferáló (öntudatos?) csoport. Ennek bizonyítása vagy cáfolása további elemzést igényel, tehát ahogyan már oly sokszor tettem, most is azzal fejezem be írásomat, hogy folytatása következik.

Felhasznált irodalom

- Borbály A.–V. Kremmer I.–Hattyár H. (szerk.) 2009. *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák*. Budapest, Tinta.
- Homišínová, Mária 2008. *Identitás, nyelvhasználat, asszimiláció. Etnikai folyamatok a magyarországi kisebbségi családokban*. Budapest, MTA Kisebbségkutató Intézet–Gondolat Kiadó.
- Lampl Zsuzsanna 2009. *Magyarok és szlovákok*. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet
- Ondrejovič, S.–Krupa, V. 2009. Identita a jazyk. In Kiliánová, G.–Kovalovská, E.–Krekovičová, E. (eds.): *My a tí druhí v modernej spoločnosti*. Bratislava, Veda.

ZSUZSANNA LAMPL

The family and public use of language of Hungarians in Slovakia in 2011

The study presents the findings of a 2011 research related to the public and family use of language of Hungarians in Slovakia, as well as how the type of marriage and the language of instruction in basic school influences the use of language in domestic and public settings. At the end of the study, the author compares the current state of some scenes of public language use with findings from 2007.